

Program Korekcyjno – Edukacyjny dla sprawców przemocy w rodzinie

„Zacznij wszystko od nowa ...”

1. Wprowadzenie

Dotychczasowe działania zmierzające do pomocy rodzinom w których występuje przemoc, koncentrowały się głównie na pomocy ofiarom; zaś wszelkie działania wobec sprawców miały charakter represyjny, a ich skuteczność nie była zadowalająca, a wręcz znikoma.

Z doświadczeń współpracujących kuratorów sądowych (zawodowych i społecznych), wychowawców z Zakładów Karnych, pracowników OPS, policjantów a także przedstawicieli Zespołów Interdyscyplinarnych wynika, że samo ukaranie sprawcy (skazanie prawomocnym wyrokiem) bardzo rzadko przyczynia się do trwałej zmiany jego zachowania oraz poprawy funkcjonowania w rodzinie. Wynika to między innymi z faktu, że przemoc domowa bardzo rzadko bywa jednorazowym wydarzeniem, a sprawcy wielokrotnie powtarzają akty przemocy. Stąd też poszukiwanie takich form i sposobów pracy ze sprawcą, które zapobiegałyby nawrotom aktów agresji i powrotom do przestępstwa.

Realizacja programu: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Jarosławiu przy współpracy z Specjalistycznym Ośrodkiem Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Korytnikach oraz Stowarzyszeniem Centrum Wsparcia i Profilaktyki w Korytnikach.

Instytucje partnerskie: Miejski Ośrodek Zapobiegania Uzależnieniom w Przemyślu, Zakład Karny w Medyce i Przemyślu, Zespoły Kuratorskie Sądów Rejonowych podległych Sądowi Okręgowemu w Przemyślu, Zespół Kuratorski Sądu Rejonowego w Łąncucie a także, PCPR w Lubaczowie, PCPR w Przeworsku i PCPR w Łąncucie.

Cel programu:

Naczelnym celem programu jest redukcja zachowań agresywnych u jego uczestników, kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec kobiet oraz odpowiedzialności za popełnione czyny przemocowe. Ponadto w swoich działaniach dążymy do rzeczywistego zatrzymania przemocy i budowanie konstruktywnych sposobów komunikowania się, współpracy i współdziałania z innymi ludźmi z wykorzystaniem psychoedukacji oraz korekty wyuczonego modelu zachowań.

Sposoby realizacji:

Warunkiem ukończenia Programu (otrzymanie zaświadczenia o uczestnictwie lub o ukończeniu programu) będzie uczestnictwo co najmniej w 42,5 godzinach zajęć grupowych i indywidualnych lub co najmniej 80 % frekwencji w celu ukończenia Programu w postaci różnych form pracy (indywidualne konsultacje, grupa korekcyjno – edukacyjna, warsztaty, prace domowe) oraz zaangażowanie klientów w części merytorycznej Programu. Program będzie miał charakter psychoedukacyjny.

W części edukacyjnej koncentrujemy się na przekazaniu szeroko pojętej wiedzy na temat zjawiska przemocy. Część korekcyjna ukierunkowana jest na zdobycie umiejętności niestosowania przemocy, trening umiejętności społecznych i asertywności oraz naukę korzystania ze wsparcia społecznego. Program realizowany będzie w grupach liczących do 15 osób. Zajęcia prowadzone będą przez specjalistę, w pełni przeszkolonego (z kilkuletnim już doświadczeniem w prowadzeniu programu korekcyjno - edukacyjnego) do pracy ze sprawcami przemocy (zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc

w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne /Dz. U. z 2011r. Nr 50 poz. 259/).

Miejsca dotychczasowej realizacji programu:

- Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna dla Powiatu Przemyskiego
- Miejski Ośrodek Zapobiegania Uzależnieniom w Przemyśle
- Zakład Karny w Medyce
- Zakład Karny w Przemyśle
- PCPR w Lubaczowie
- PCPR w Jarosławiu
- GOPS Radymno
- PCPR w Przeworsku
- PCPR w Łańcucie

Miejsce realizacji: Powiat Jarosławski - siedziba PCPR lub miejsce wyznaczone przez PCPR w Jarosławiu.

Liczbowe określenie skali działań podejmowanych przy realizacji zadania : dwie edycje Programu na rok, grupy otwarte do max 15 osób po 65 godzin na grupę w tym 60 godz. zajęcia grupowe i 5 godz. zajęcia indywidualne tj. łącznie **130 godzin w tym spotkania indywidualne oraz grupowe.**

Dobór uczestników: Do programu kwalifikowani są pełnoletni mężczyźni – sprawcy przemocy wobec swoich partnerek (w tym również z podejrzeniem stosowania przemocy), skazani prawomocnymi wyrokami za przestępstwo z art. 207 § 1 Kodeksu Karnego (lub inne przeciwko rodzinie i opiece, ze stwierdzeniem sprawstwa przemocy) zarówno osoby odbywające karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jak i korzystające z warunkowego zawieszenia jej wykonania (skierowani przez sąd, kuratorów sądowych, Zespoły

Interdyscyplinarne), a także osoby, które zgłaszają się dobrowolnie do uczestnictwa w zajęciach.

Mężczyźni wytypowani do udziału w Programie muszą być zdrowi psychicznie (nie mogą brać udziału osoby ze stwierdzoną chorobą psychiczną) oraz zachowywać abstynencję od alkoholu i innych środków odurzających. Dodatkowym warunkiem przyjęcia osoby – sprawcy do Programu winno być uznanie przez nią faktu stosowania przemocy we własnej rodzinie.

2. Opis programu:

Program Edukacyjno – Korekcyjny dla sprawców przemocy w rodzinie pn „Zacznij wszystko od nowa”, którego celem jest psychoedukacja w kierunku zmiany zachowań typu przemocowego na rzecz postawy partnerstwa i poszanowania wobec domowników, powstał na bazie „Programu z Duluth”.

Mając pełną świadomość złożoności przyczyn, które tkwią u źródeł przemocy domowej, realizując Program koncentrujemy się na rozumieniu przemocy przede wszystkim, jako zjawiska wyuczonego i kształtowanego społecznie oraz wzmacnianego kulturowo. Pozwala to na przyjęcie założenia, że poddając sprawcę odpowiednim oddziaływaniom można niejako „oduczyć” go przemocy.

Naczelnym celem Programu jest redukcja zachowań agresywnych u jego uczestników, kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec kobiet, oraz odpowiedzialności za popełnione czyny przemocowe. Jednym z warunków przyjęcia do Programu jest przyznanie się uczestnika do stosowania przemocy wobec partnerki. Podczas sesji indywidualnych uczestnik zostaje zapoznany z celami i przebiegiem programu oraz przekazuje się informację o możliwości podejmowania działań terapeutycznych przez uczestników oraz w trakcie sesji grupowych zgodnie z zaobserwowanymi symptomami. Prowadzący natomiast zapoznaje się szczegółowo z sytuacją rodzinną i prawną uczestnika. Przyjęcie do programu jest potwierdzone zawarciem kontraktu na aktywny udział w sesjach grupowych i udzielenia upoważnień dla prowadzących w zakresie wymiany informacji o uczestniku pomiędzy instytucjami współpracującymi oraz monitoringu jego zachowań po zakończeniu trwania programu. Uczestnik wypełnia następnie „kwestionariusz historii przemocy”, którego celem jest dokonanie wstępnej diagnozy problemu. Kwestionariusz służy ponadto analizie i rozpoznaniu sygnałów czasowych, sytuacyjnych i fizycznych towarzyszących aktom przemocy. Stanowi wstęp do opracowania indywidualnego

„planu bezpieczeństwa” a w dalszej części Programu jest wykorzystywany do analizy cykliczności przemocy oraz poznania dynamiki własnych zachowań przemocowych. Istotnym etapem pracy jest ukazanie cykliczności przemocy, gdyż sprawca traktuje przemoc jako odosobnione akty agresji, nie zauważa ciągłości i zależności pomiędzy nimi. Zrozumienie tego mechanizmu pozwala na skuteczniejsze zapobieganie nawrotom ataków.

Realizując „Plan Bezpieczeństwa” zadaniem uczestników jest rozpoznanie, jakie sytuacje są dla nich potencjalnymi wyzwalaczami agresji, które sygnały płynące z ciała informują o nadchodzącym ataku i w oparciu o tę wiedzę stworzenie planu działania alternatywnego dla zastosowania przemocy, rodzaju „instrukcji”, jak postępować, aby zminimalizować ryzyko wystąpienia takiego aktu agresji.

Jednym z elementów „Planu Bezpieczeństwa” jest nauka umiejętności stosowania tzw. „przerwy na ochłonięcie”. Celem wzięcia „przerwy” jest rozładowanie napięcia, które gromadzi się w czasie trwania konfliktu, tak żeby można było nadal prowadzić rozmowę w sposób nie raniący (fizycznie i słownie) drugiej osoby zaangażowanej w konflikt. Nabycie umiejętności stosowania przerwy ułatwia zapobieżenie aktom przemocy, dlatego zalecane jest wprowadzenie tego elementu w początkowym etapie Programu. „Plan Bezpieczeństwa” podlega stałej ewaluacji, a jego skuteczność poddawana jest ocenie i korekcie w trakcie trwania Programu.

Innym elementem Programu jest przekazanie wiedzy na temat, czym jest przemoc, jakie są jej rodzaje, formy i dynamika; grupa w toku swobodnej dyskusji tworzy definicje przemocy do której odwoływać się będziemy w trakcie dalszej pracy. Przemoc rozumiemy jako działanie intencjonalne, a jej dokonanie jako akt świadomego wyboru.

Następnie koncentrujemy się na ujawnieniu negatywnych norm i wzorców kulturowych wykorzystywanych do wspierania postaw dominacji, władzy i kontroli sprawcy nad ofiarą. Analizie podlega także rola stereotypów na temat tożsamości mężczyzny, ról „męskich” i „kobięcych”. Przyswajanie wiedzy odbywa się w sposób aktywizujący uczestników (m.in. poprzez prowadzenie otwartej dyskusji oraz odwoływanie się do indywidualnych doświadczeń).

Przyjmujemy założenie, iż sprawca jest odpowiedzialny za czyny, których dokonuje i musi tę odpowiedzialność zaakceptować, nie jest jednak odpowiedzialny za normy, które zostały mu wpojone. Związki oparte na wyższości mężczyzny nad kobietą są często akceptowane społecznie, a postawa dominacji wspierana kulturowo i religijnie. W tym kontekście kluczowy element w procesie zmiany, stanowi zrozumienie, iż celem stosowania przemocy, jest uzyskanie przez sprawcę władzy i kontroli nad ofiarą.

W dalszej części Programu szczegółowej analizie podlegają następujące zagadnienia:

- przemoc fizyczna - zaprzestanie jej stosowania

- zastraszanie - zachowania nie zastraszające
- poniżanie - zachowania nacechowane szacunkiem
- izolowanie - wsparcie i zaufanie
- minimalizowanie, zaprzeczanie, obwinianie jako taktyka kontroli - szczerość i odpowiedzialność
- przemoc seksualna - poszanowanie seksualności
- wykorzystywanie męskich przywilejów, przemoc ekonomiczna - partnerstwo w związku
- groźby i wymuszenia - negocjowanie i sprawiedliwość
- stosowanie przemocy wobec dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych
- alkohol i jego związek z przemocą.

Podstawowe narzędzie na tym etapie pracy stanowi „Kwestionariusz kontrolowania” zawierający następujące punkty:

1. Działanie (opis sytuacji i działania, w których sprawca użył przemocy w celu kontrolowania swojej partnerki; wypowiedzi, gesty, ton głosu, kontakt fizyczny, wyraz twarzy)
2. Intencje (co chciał sprawca, aby wydarzyło się w danej sytuacji ?)
3. Przekonania (jakie przekonania stoją za czynami i intencjami sprawcy?)
4. Uczucia (jakie uczucia towarzyszyły sprawcy?)
5. Umniejszanie znaczenia, zaprzeczanie i obwinianie (w jaki sposób sprawca umniejszał znaczenie lub zaprzeczał swoim czynom lub obwinił partnerkę?)
6. Skutki (jaki był wpływ czynów sprawcy na niego samego, na partnerkę, na innych?)
7. Używanie przemocy w przeszłości (jaki wpływ na obecną sytuację miało wcześniejsze używanie przez sprawcę przemocy?)
8. Zachowanie nie kontrolujące (co sprawca mógłby zrobić inaczej?)

Posługiwanie się kwestionariuszem służy analizie własnych zachowań przemocowych, stanowiąc zasadniczą część pracy psychoedukacyjnej. W celu nabycia umiejętności konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych realizujemy ćwiczenia w parach oraz odgrywanie ról.

Kolejnym etapem pracy jest nauka rozpoznawania i nazywania uczuć oraz stanów emocjonalnych (z czym mężczyźni mają ogromny problem), oddzielenie złości jako naturalnej emocji od jej form zniekształconych typu; sarkazm, mściwość, karanie.

Ważnym zagadnieniem poruszonym w trakcie programu jest edukacja dotycząca używania i nadużywania alkoholu, a także związku używania alkoholu ze stosowaniem przemocy.

Z uwagi na dobro życia rodzinnego jednym z istotnych elementów programu jest kształtowanie umiejętności uczestników w zakresie wychowania dzieci bez użycia przemocy oraz tolerancji i szacunku wobec osób starszych i niepełnosprawnych będących często (anonimowymi, zależnymi) ofiarami przemocy w rodzinie.

Sesje końcowe poświęcone zostały nauce nowych konstruktywnych zachowań będących alternatywą dla zachowań przemocowych. Służą temu wykłady oraz ćwiczenia poświęcone między innymi zachowaniom asertywnym, nowym sposobom rozwiązywania problemów, zasadom sprawiedliwej kłótni oraz nauce umiejętności prawidłowej komunikacji. Uczestnicy przechodzą trening umiejętności aktywnego słuchania, poznają podstawowe zasady negocjacji i zasady właściwego rozwiązywania sporów. Ważnym elementem na tym etapie pracy jest wskazanie klientom możliwości korzystania ze wsparcia społecznego w celu zapobieżenia ich izolacji i wykluczenia.

Podsumowującym tematem zajęć jest przyjęcie przez sprawców pełnej odpowiedzialności za popełnione czyny. To etap pracy, w którym uczestnik winien przyjąć odpowiedzialność za popełnione przez siebie akty przemocy i być gotowym do poniesienia konsekwencji swych czynów oraz zadośćuczynienia ofiarom. Odejść od zaprzeczania aktom przemocy i minimalizowania ich, obwiniania partnerki oraz stosowania innych mechanizmów obronnych. Jest to czas kiedy klient uzyskuje kontakt z uczuciem winy, wstydu i żalu, jest empatyczny wobec ofiar.

Po ukończeniu Programu następuje ocena postępów uczestników, zawiera ona następujące elementy:

- obecność, nie stosowanie przemocy, trzeźwość, zaakceptowanie (nie umniejsza i nie usprawiedliwia, nie obwinia innych osób, bierze na siebie odpowiedzialność za przemoc, rozpoznaje w jaki sposób przyczynia się do powstania problemów),
- zastosowanie poznanych technik (podejmuje świadome kroki aby uniknąć przemocy, stosuje „przerwy”, „rozmowy z samym sobą”, umiejętności rozwiązywania problemów itp., wykonuje „prace domowe” i zalecenia prowadzących),
- zwracanie się o pomoc (szuka informacji o możliwościach, rozmawia o tym z członkami grupy, zwraca się do nich o pomoc, jest otwarty na korzystanie ze wsparcia w przyszłości),
- świadomość procesu (pozwala innym mówić, zauważa wkład innych osób w grupie, zadaje jasne, proste pytania, przyjmuje uwagi prowadzących grupę),

- aktywne zaangażowanie (język ciała i reakcje niewerbalne wskazujące na uwagę i zainteresowanie, utrzymuje kontakt wzrokowy, mówi z uczuciem, w komentarzach odnosi się do tematu dyskusji),
- otwarcie się (ujawnia wewnętrzną walkę, uczucia, lęki i zwątpienie w samego siebie, nie ukrywa i nie unika pewnych kwestii, nie jest sarkastyczny i nie przyjmuje postawy obronnej),
- delikatny sposób wyrażania się, z szacunkiem dla partnera i kobiet w ogólności (nie używa „seksistowskiego” i obraźliwego języka, pilnuje, aby inni nie wyrażali się w taki sposób).

Oceny końcowej dokonują osoby prowadzące, lub członkowie grupy.

Powyższy opis jest schematem realizowanym w każdej edycji Programu. Jednakże, jeżeli zaistnieje taka konieczność wprowadzane są modyfikacje, dostosowując go w ten sposób do potrzeb i możliwości grupy.

Autorzy programu:

Patrycjusz Nowakowski – supervisor i specjalista d.s przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Piotr Hryniszyn – specjalista i mediator d.s przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Małgorzata Mróz – profilaktyk uzależnień i trener treningu zastępowania agresji

Alicja Sajdak – psycholog i trener treningu zastępowania agresji.

Opracowano:

zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczących przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. Nr 50 poz. 259), Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 oraz o materiały własne i Fundacji „Będziesz”.